

Problemi frazeološkog nazivlja

Parizoska, Jelena; Stanojević, Mateusz-Milan

Source / Izvornik: **Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2018, 44, 611 - 625**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.31724/rihjj.44.2.19>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:108397>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-29**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Jelena ParizoskaUčiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
*jelena.parizoska@ufzg.hr***Mateusz-Milan Stanojević**Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
mmstanoje@ffzg.hr

PROBLEMI FRAZEOLOŠKOG NAZIVLJA

Cilj je ovoga rada dati sveobuhvatan pregled naziva koji se upotrebljavaju u frazeološkim istraživanjima na ruskome, hrvatskome, engleskome i njemačkome jeziku. Opisujemo uporabu naziva u tim jezicima s obzirom na različite jezikoslovne tradicije, različite teorijske i metodološke pristupe ustaljenim višechlanim leksičkim jedinicama te definicije i klasifikacije jedinica koje se smatraju dijelom frazeologije. U radu pokazujemo da odabir i uporaba specifičnih naziva ovisi o jezikoslovnim tradicijama, teorijskom pristupu i jeziku objavljivanja. Tako se isti naziv upotrebljava za različite vrste jedinica, ali se i jednako definirane jedinice opisuju različitim nazivima. Ta varijacija pokazuje da je nazivlje u frazeologiji podložno istim zakonitostima kao i nazivlje u drugim (nelingvističkim) disciplinama.

1. Uvod

U suvremenoj frazeologiji nailazimo na nazive izvedene od grčke riječi *φράσις* (npr. *frazem* i *frazeološka jedinica*), kao i one tvorene od riječi *ἰδίωμα*. To je značajka nazivlja u hrvatskoj kao i u „velikim” frazeološkim tradicijama: ruskoj (*фразеологизм, идиома*), njemačkoj (*Phrasem, Idiom*) i anglo-američkoj (*phraseological unit, idiom*). Ipak, unatoč zajedničkim etimonima, različite tradicije iste nazive upotrebljavaju za različite referente (npr. *idiom* u anglo-američkoj i *идиома* u ruskoj tradiciji), ali i različite nazive za isti referent (njemački *Phraseologismus* i hrvatski *frazem*). Dodatna je poteškoća prevođenje naziva, primjerice kada autori koji pripadaju jednoj tradiciji publiciraju na jeziku gdje

prevladava druga tradicija (najčešće je riječ o publiciranju na engleskome autora iz drugih tradicija).

Dok se pitanje nazivlja frazeologije kao discipline i njezinih jedinica obrađuje u suvremenoj svjetskoj frazeologiji (noviji su primjeri Burger i dr. 2007, Granger i Paquot 2008), u hrvatskoj se frazeologiji različitost nazivlja obrađuje tek u fusnotama (npr. Maček 1992/1993) ili se sam termin uzima zdravo za gotovo (npr. Fink-Arsovski 2002). Doktorski radovi koji obrađuju i nazivlje najčešće se usredotočuju samo na dvije tradicije u kontrastu (npr. Pavić Pintarić 2010, Barčot 2014). Stoga u ovom radu dajemo pregled sličnosti i razlika među nazivima za temeljnu jedinicu frazeologije u četirima europskim frazeološkim tradicijama – ruskoj, hrvatskoj, engleskoj i njemačkoj. Osim hrvatske tradicije, odabrane su one koje su na suvremenu hrvatsku frazeologiju imale ponajviše utjecaja.¹ Cilj je rada ukazati na dinamičnost i nejednoznačnost nazivlja u frazeologiji, što je u skladu sa suvremenom sociokognitivnom teorijom terminologije.

Rad započinjemo pregledom naziva koji se upotrebljavaju s obzirom na jezikoslovne tradicije i metodološke pristupe, a zatim ispitujemo elemente njihove definicije. U raspravi pokazujemo da se ti elementi sagledavaju po načelu prototipa, kao i da u suvremenim teorijama dolazi do proširenja shvaćanja frazeologije.

2. Nazivlje u frazeologiji s obzirom na jezikoslovne tradicije i metodološke pristupe

U istraživanjima figurativnog jezika u okvirima europske (prvenstveno slavističke) tradicije upotrebljavaju se nazivi vezani uz etimon *fraz-*. U ruskome jezikoslovlju u ranijim se radovima upotrebljava nekoliko različitih naziva za ustaljene višečlane leksičke jedinice koje se reproduciraju u gotovu obliku i čije se značenje ne može izvesti iz značenja sastavnica. Neki su od njih *frazeologizam* (rus. *фразаологизм*; Žukov 1978) i *frazeološka jedinica* (rus. *фразаологическая единица*; Mokienko 1980). U suvremenim se radovima najčešće upotrebljava naziv *фразаологическая единица* (obično kao skraćenica ФЕ). U pionirskim frazeološkim radovima na hrvatskome upotrebljava se naziv *frazeologizam*, koji

¹ Frankofona tradicija nije imala velikog utjecaja ni u Europi. U literaturi se najčešće spominje Charles Bally na čiji su se rad u raspravama o frazeološkim jedinicama oslanjali ruski jezikoslovci.

je preuzet iz ruskoga jezikoslovlja (Menac 1970/1971), dok u novijim radovima gotovo isključivo susrećemo naziv *frazem*, koji je prihvaćen radi usustavljanja s drugim lingvističkim nazivima – *fonem*, *morfem*, *leksem* itd. Zanimljivo je da nazive *фразаологическая единица* i *frazem* nalazimo ne samo u radovima utemeljenim na tradicionalnoj ruskoj odnosno hrvatskoj frazeološkoj teoriji već i u onima kognitivnolingvističkog usmjerenja. Kad je riječ o njemačkome, u uvriježenim nazivima koji imaju široku uporabu – *Phrasem* i *Phraseologismus* – također se vidi utjecaj ruske frazeološke terminologije (Fleischer 1997: 4).

S druge strane, u američkoj (i u određenoj mjeri britanskoj) jezikoslovnoj tradiciji za ustaljene višečlane leksičke jedinice nalazimo cijeli niz naziva, na primjer *idioms*, *fixed expressions*, *formulae*, *multiword units*, *phrasal lexemes*, itd. (za pregled vidi Omazić 2003). Ipak, naziv *idiom* ima najširu uporabu i uvriježen je. Njime se koriste lingvisti koji višečlane leksičke jedinice proučavaju unutar različitih teorijskih okvira, od formalnih (npr. Fraser 1970) do kognitivnolingvističkih (npr. Lakoff 1987, Gibbs 1990, Kövecses 2010).

Valja imati na umu da tradicije nisu zatvorene za nazive iz drugih tradicija, nego se upotrebljavaju u izvedenicama, ali i nazivima jedinica. Primjerice, za idiomatičnost kao značajku frazema (o čemu će biti riječi u sljedećem odjeljku) u njemačkome, ruskome i hrvatskome upotrebljavaju se nazivi s etimonom *idiom-* (npr. *Idiomatizität*). To se prelijeva i na nazive frazeoloških jedinica, pa tako u ruskome pronalazimo naziv *идуома* (za pregled v. Močalina 2011), u njemačkome *Idiom* (npr. Gläser 1986), u hrvatskome *idiomska fraza* (Maček 1992/1993), a u engleskome *phraseological unit*, *phraseme*, *phraseologism*.

U novije je vrijeme povećanje varijacije u frazeološkome nazivlju uzrokovano razvojem novih pristupa, kako korpusnih tako i kognitivnolingvističkih. U računalnoj se lingvistici najčešće susreće naziv *višerječni izrazi* (engl. *multiword expressions*, skraćeno *MWEs*) (vidi npr. Mitkov 2017).² Taj naziv odražava činjenicu da se računalna lingvistika usredotočuje na ekstrakciju, identifikaciju i označivanje navedenih jedinica, ne obazirući se na to kako ih govornici razumiju. U kognitivnoj se lingvistici upotrebljavaju tradicionalni nazivi (npr. *idiom* u engleskome, *frazem* u hrvatskome), ali se, prema potrebi, upotrebljava i širi naziv *konstrukcija* (engl. *construction*).

² I u nekim frazeološkim radovima na hrvatskome (koji nisu korpusno orijentirani) za jezične jedinice veće od riječi koristi se naziv *višerječnice*, koji je predložila Tafra (2005).

3. Opseg naziva jedinica

Kao što smo pokazali u prethodnom odjeljku, različite jezikoslovne tradicije vezane su uz različite nazive, ali se i nazivi iz jedne tradicije prenose i slobodno upotrebljavaju u drugoj. Ipak, to ne znači da se definicije vezane uz isti naziv nužno poklapaju u različitim tradicijama. Premda ne postoji sveobuhvatna i općeprihvaćena definicija osnovne jedinice frazeologije, u pokušajima njezina određenja u literaturi iz četiriju tradicija navodi se nekoliko temeljnih svojstava koja leksička jedinica mora imati da bismo je mogli smatrati frazeološkom jedinicom. To su višerječnost, idiomatičnost, ustaljenost, reproduktivnost i čvrsta struktura.³ Ujedno se pokazuje da ta određujuća svojstva nisu apsolutna, pa se frazeološke jedinice međusobno razlikuju po tome posjeduju li sva ili samo neka svojstva odnosno posjeduju li pojedina svojstva u većoj ili manjoj mjeri. Zbog toga i opseg kategorije koju obuhvaća određeni naziv – *frazeološka jedinica*, *frazem*, *idiom* – znatno varira. U nastavku ćemo pobliže razmotriti navedena obilježja jer se u većini definicija navode kao temeljna te ćemo usporediti vrste jedinica koje obuhvaćaju pojedini nazivi s obzirom na ta obilježja.

3.1. Višerječnost

Svojstvo frazeološke jedinice da se sastoji od najmanje dviju sastavnica smatra se jednim od temeljnih u definicijama u hrvatskoj i ruskoj frazeološkoj teoriji (npr. Menac 1972, Mokienko 1980). Donjom granicom frazeološke jedinice smatra se tzv. fonetska riječ – veza samostalne riječi s jednom ili više nesamostalnih riječi s kojima čini izgovornu cjelinu (npr. *s nogu*), što je široko prihvaćeno. Prijepore izazivaju jedinice poput *zbrda-zdola* i *žalibože*, koje ne zadovoljavaju sasvim kriterij višerječnosti, pa se tumačenja njihove frazeološke naravi kod nekih autora temelje na dvonaglasnosti ili etimologiji (npr. Kovačević i Ramadanović 2013).

U frazeologiji engleskoga i njemačkoga jezika kriterij višerječnosti vezan je uz problematiku složenica. Tako u engleskome složenice poput *knucklehead* ('glu-

³ Neki autori u svojim definicijama navode i druga obilježja frazeološke jedinice, na primjer ekspresivnost i funkcije koje ona može imati u diskursu (npr. Gläser 1998).

pan') većina autora osim nekolicine njih (npr. Fraser 1970) ne uključuje u kategoriju frazeoloških jedinica jer ne zadovoljavaju formalni kriterij višerječnosti. Istodobno, složenice nastale tvorbom od ustaljenih višečlanih leksičkih jedinica smatraju se frazeološkim jedinicama, npr. *crystal-clear* ('posve jasno' od *clear as crystal* 'jasno kao dan'; Moon 1998). I u njemačkome neki autori ustaljene složenice smatraju dijelom frazeologije te ih karakteriziraju kao jednorječne frazeme (njem. *Einwortphraseologismen*; Duhme 1995).

Kad je riječ o gornjem opsegu frazeološke jedinice, i tu pojedine frazeološke teorije nude različite odgovore. Najspornije je pitanje pripadnosti kategoriji frazeoloških jedinica ustaljenih konstrukcija sa strukturom rečenice koje se upotrebljavaju kao zasebne cjeline, na primjer poslovice. Tako se u hrvatskoj frazeološkoj teoriji poslovice ne smatraju frazemima jer ne posjeduju jedno od obilježja koje se smatra temeljnim, a to je da se može uvrstiti u drugu rečenicu kao njezin sastavni dio (Menac 1994). U njemačkoj se frazeologiji poslovice također smatraju zasebnom jezičnom pojavom u odnosu na frazeme jer je riječ o zatvorenim sintaktičkim cjelinama koje su svojevrsni mikrotekstovi (opširnije o tome vidi Fleischer 1997: 75–79). S druge strane, u frazeologiji engleskoga jezika poslovice se karakteriziraju kao frazemi jer se reproduciraju u gotovu obliku i imaju figurativno značenje (npr. Makkai 1972).

Sve u svemu, različite tradicije određuju različite granice jedinice frazeologije: donja granica hrvatske i ruske tradicije prototipno je višerječnost, dok je donja granica njemačke (i djelomice engleske) tradicije jednorječnost. Hrvatska, ruska i njemačka tradicija definira frazeološke jedinice (hrv. *frazem*, rus. ФЕ, njem. *Phraseologismus*) ispod razine rečenice, dok anglo-američka tradicija uključuje i rečenicu (engl. *idiom*).

3.2. Idiomatičnost

Idiomatičnost se veže uz odnos značenja sastavnica frazeološke jedinice sa značenjem cjeline. U tradicijama kojima se ovdje bavimo uz ovu se značajku javlja naziv s etimonom *idiom-* (rus. *идиоматичность*, njem. *Idiomatizität*, engl. *idiomaticity*, hrv. *idiomatičnost*), a odnosi se, ugrubo rečeno, na (ne)mogućnost izvođenja značenja iz sastavnica.

U tradicionalnoj ruskoj i hrvatskoj frazeološkoj teoriji smatra se da leksička konstrukcija postaje frazeološkom jedinicom ako je najmanje jedna od sastavnica u odnosu na osnovno značenje poprimila novo značenje (za pregled ruskih pogleda v. Močalina 2011, a za hrvatske Fink-Arsovski 2002). S obzirom na stupanj značenjske preobrazbe sastavnica govori se o frazeologiji u užem i širem smislu. Frazeologiju u užem smislu čine ustaljene konstrukcije kojima je svojstvena djelomična ili potpuna semantička preoblika, što znači da su pojedine ili sve sastavnice promijenile značenje. Takvi izrazi, poput *grlom u jagode*, smatraju se prototipnim frazemima. Frazeologiju u širem smislu čine leksički sklopovi kod kojih semantička preoblika sastavnica nije provedena u potpunosti ili nije uopće provedena, zbog čega njihovo značenje u određenoj mjeri proizlazi iz značenja sastavnica. Toj skupini pripadaju stručni nazivi poput *crna burza* i kolokacije poput *doći do zaključka* (Fink-Arsovski 2002: 8). Oni se svrstavaju u frazeme na temelju čvrste strukture, ustaljenosti i reproduktivnosti unatoč tome što kod njih ne nalazimo semantičku preobliku kao relevantno svojstvo.

Sličan pristup idiomatičnosti nalazimo i u britanskoj i njemačkoj jezikoslovnoj tradiciji, gdje se frazemi (engl. *idioms*, njem. *Idiome*) i kolokacije (engl. *collocations*, njem. *Kollokationen*) smatraju zasebnim jezičnim pojavnostima. Naime, tvrdi se da se u kolokacijama svaka sastavnica upotrebljava u svom osnovnom značenju, zbog čega su takvi izrazi prozirni, neidiomatični (npr. Cruse 1986: 40, Gläser 1986: 44, Burger i dr. 2007: 16). Međutim, uspostavljajući međusobne sintagmatske veze, osnovna se značenja pojedinih riječi mijenjaju i oblikuju u specifična značenja u ovisnosti o drugim riječima s kojima se obično supojavljaju. Čestom uporabom pojedinih kolokacija smanjuje se izbor mogućih jedinica koje stoje u određenom sintagmatskom odnosu, a značenja nekih čvrstih kolokacija mogu postati i razmjerno neprozirna. Zbog toga ih neki autori nazivaju polufrazemima (engl. *semi-idioms*; Mel'čuk 1995; njem. *Teil-Idiome*, Burger 2007: 38).

U formalnim anglo-američkim pristupima idiomatičnost podrazumijeva one višestruke leksičke jedinice čije je značenje teško ili nemoguće razumjeti na osnovi značenja pojedinih riječi u njihovu sastavu, poput *chew the fat* (dosl. žvakati mast, 'brbljati'), što pretpostavlja da značenje frazeoloških jedinica nije zbroj značenja njegovih sastavnica (Fraser 1970). Kognitivni lingvisti suprotstavljaju se takvome gledanju, tvrdeći da u procesu nastanka frazema ne sudjeluju

samo pojedine riječi već i konceptualne domene. To znači da su frazemi jezična manifestacija konceptualnih veza, tj. njihova su značenja motivirana (Kövecses 2010). Međutim, može se izgubiti povezanost koja je nekada postojala između značenja sastavnica i značenja frazema tako da konceptualna motivacija danas nije jasna. Na primjer, značenje engleskog frazema *red herring* ‘krivi trag’ (dosl. crvena haringa) povezano je s uporabom crvenih haringi zbog njihova mirisa kako bi se sakrio trag lovačkim psima. To pokazuje da je frazeološko značenje motivirano premda je iz sinkronijske perspektive neprozirno. Budući da kognitivna lingvistika smatra da su značenja velikog broja frazema motivirana, idiomatičnost zapravo nije nužna karakteristika frazeoloških jedinica, pa se unutar tog teorijskog okvira naziv za frazeološku jedinicu upotrebljava u širem smislu.

3.3. Ustaljenost i reproduktivnost

Uz idiomatičnost vezano je i svojstvo ustaljenosti i reproduktivnosti (uporabe frazeološke jedinice u gotovu obliku). U svim se tradicionalnim školama proizašlim iz ruske škole smatra da su frazeološke jedinice ustaljene i da se upotrebljavaju u gotovu obliku (v. npr. Matešić 1978, Menac 1994). Ipak, s obzirom na uski pogled na idiomatičnost, u tim se tradicijama frazeološkim jedinicama (u užem smislu) obično ne smatraju izrazi poput čvrstih kolokacija (v. npr. Fleischer 1997: 82). Za razliku od toga, u anglo-američkom jezikoslovlju konstrukcije koje se upotrebljavaju u standardiziranim društvenim situacijama odnosno u znanstvenim i stručnim tekstovima smatraju se dijelom frazeologije jer je riječ o gotovim formulacijama koje se reproduciraju kao cjeline. Za njih se na engleskome jeziku upotrebljavaju različiti nazivi: *rutinske formule* (engl. *routine formulae*; Coulmas 1979), *leksičke skupine* (engl. *lexical bundles*; Conrad i Biber 2004) i *formulaični izrazi* (engl. *formulaic sequences*; Wray i Perkins 2000). U tu se kategoriju ubrajaju pozdravni izrazi, čestitke i zahvale te izrazi za organizaciju diskursa poput *I don't think so* (‘mislim da ne’) i *on the basis of* (‘na temelju čega’).⁴

⁴ Takvi su izrazi došli u središte zanimanja s pojavom i razvitkom korpusne lingvistike koja ima temelje upravo u anglo-američkoj jezikoslovnoj tradiciji. Pionir korpusne lingvistike John Sinclair utvrdio je da govornici grade diskurs s pomoću velikog broja konstrukcija koje se reproduciraju kao gotove cjeline, za što je uveo pojam *načelo idiomatičnosti* (engl. *the idiom principle*, Sinclair 1991: 110).

3.4. Čvrsta struktura

U različitim ruskim, njemačkim i hrvatskim tradicionalnim teorijama frazeološke jedinice definiraju se kao izrazi čvrste strukture, što znači da su izmjene njihova leksičkog sastava i gramatičkih oblika ograničene ili posve nemoguće (Menac 1970/1971, Fleischer 1997: 36–61). Međutim, brojna istraživanja, osobita ona koja su provedena s pomoću računalnih korpusa, pokazuju da su kod većine frazema moguće promjene paradigmatških oblika sastavnica te da se velik broj takvih izraza javlja u dvama ili više ustaljenih oblika. Štoviše, kod određenog su broja frazema leksički sastav i struktura promjenjivi u tolikoj mjeri da je teško izdvojiti samo jednu konstrukciju za koju se može tvrditi da služi kao temelj za nastanak varijantnih oblika. Drugim riječima, ti su frazemi shematični, a u kontekstu se realiziraju s pomoću čitavog niza leksičkih i sintaktičkih oblika. Takve su jedinice u literaturi poznate pod nazivima *formalni idiomi* (engl. *formal idioms*; Fillmore, Kay i O'Connor 1988) i *shematični idiomi* (engl. *schematic idioms*; Croft i Cruse 2004). Pritom je izbor frazeoloških sastavnica i gramatičkih oblika u kojima se takve jedinice javljaju ograničen konstrukcijskim značenjem. Sve to pokazuje da frazeološke jedinice podliježu manjim ili većim promjenama premda imaju razmjerno stabilan leksički sastav i strukturu. Budući da se frazeološke jedinice međusobno razlikuju po stupnju promjenjivosti, nazivi poput *frazem* i *idiom* obuhvaćaju jedinice kod kojih je nemoguća bilo kakva promjena preko onih koje dopuštaju određene izmjene do jedinica koje imaju vrlo fleksibilan sastav i strukturu.

4. Rasprava: tradicije u kontrastu i suvremeni trendovi

U većini se definicija kao osnovna svojstva frazeoloških jedinica (kako god ih nazivali) navode višerječnost, idiomatičnost, ustaljenost i reproduktivnost te čvrsta struktura. Međutim, ta su obilježja općenite odrednice jer se frazeološke jedinice međusobno razlikuju po opsegu, stupnju do kojega je moguće razumjeti njihovo značenje na temelju značenja sastavnica te promjenjivosti leksičkog sastava i strukture. Osim toga, valja uzeti u obzir da se neke novonastale konstrukcije s vremenom mogu ustaliti i početi reproducirati u gotovu obliku. Zbog toga je pripadnost određene jedinice frazeologiji teško odrediti prema tome posjeduje

li jedno od relevantnih svojstava ili ne posjeduje, već se nameće nužnost promatranja određujućih obilježja kao stupnjevanih veličina. Upravo je zbog toga u tradicionalnoj ruskoj, njemačkoj i hrvatskoj frazeološkoj teoriji kategorija koju obuhvaćaju nazivi *фразаологическая единица*, *frazem* odnosno *Phraseologismus* organizirana prema jezgreno-perifernom načelu te se govori o užoj i široj frazeologiji (Ožegov 1957, Menac 1979, Kühn 2007).

Kad je riječ o engleskome nazivu *idiom*, u definicijama se navode različita svojstva za njegovo određenje, a raspon kategorije koju taj naziv obuhvaća odražava i različite teorijske poglede na idiomatičnost. S obzirom na kompleksnost i stupnjevitost svojstava frazema prototipnog je predstavnika teško odrediti, zbog čega ni granice kategorije nisu jasno postavljene. Zbog toga se modeli kategorizacije jedinica obuhvaćenih engleskim nazivom *idiom* ne temelje na ideji središnjeg, prototipnog predstavnika oko kojeg se formira kategorija, već se pripadnici kategorije smještaju na skali prema stupnju prozirnosti značenja i promjenjivosti strukture – od posve neprozirnih izraza s vrlo malom mogućnošću zamjene sastavnica i promjene njihova oblika do onih neidiomatičnih koji imaju razmjerno promjenjiv leksički sastav i strukturu. Ovakav pristup ujedno podrazumijeva da kategoriju jedinica koje obuhvaća naziv *idiom* čini velik broj vrlo različitih članova. Tako se, na primjer, u kognitivnoj lingvistici u kategoriju pod nazivom *idiom* ubrajaju konvencionalizirane metafore, poredbeni frazemi, uzrečice, frazni glagoli itd. (Kövecses 2010: 231). Vjerojatno upravo pod utjecajem kognitivno-lingvističkog pristupa figurativnome jeziku naziv *idiom* danas se u frazeološkoj literaturi upotrebljava u širem smislu nego što je to slučaj u ranijim radovima. Unatoč tome, još uvijek postoji potreba razgraničenja neprozirnih izraza od onih koje je moguće razumjeti na temelju značenja sastavnica. Jedan je mogući razlog za to tradicionalni pristup idiomatičnosti, u kojem se ona izjednačava sa semantičkom nedjeljivošću i neprozirnošću značenja. Zbog toga neki autori naziv *idiom* i dalje upotrebljavaju u užem smislu, tj. samo za one ustaljene izraze čija se značenja ne mogu izvesti iz značenja sastavnica. To ujedno dovodi i do razlika u prijevodima frazeološkog nazivlja s drugih europskih jezika na engleski odnosno do razlika u uporabi pojedinih engleskih naziva u radovima autora koji nisu s engleskog govornog područja. Na primjer, ruski naziv *фразаологическая единица*, hrvatski naziv *frazem* te njemački nazivi *Phraseologismus* i *Phrasem* ne prevode se uvijek na engleski kao *idiom* jer to ovisi o teorijskom pristupu idiomatičnosti pojedinih autora, kao i o jezikoslovnoj tradiciji kojoj pripadaju.

Tako u radovima kognitivnolingvističkog usmjerenja čiji autori nisu s engleskog govornog područja gotovo isključivo susrećemo naziv *idiom* jer je riječ o ustaljenoj nazivu na engleskome jeziku unutar tog teorijskog okvira. S druge strane, u radovima napisanim na engleskome jeziku koji se temelje na nekoj od tradicionalnih europskih frazeoloških teorija najčešće nalazimo nazive *phraseological unit* (*frazeološka jedinica*) i *phraseme* (*frazem*). Ako se u tim radovima rabi naziv *idiom*, on se često odnosi samo na izraze čija su značenja neprozirna.⁵

Općenito govoreći, suvremene tendencije u frazeologiji kreću se u smjeru proširivanja kategorije u odnosu na ranija istraživanja. Danas pojam *frazeologija* obuhvaća vrlo širok raspon višerječnih jedinica čija su temeljna obilježja ustaljenost i reproduktivnost te uključuje citate iz književnih djela, filmova i televizijskih serija, naslove popularnih pjesama, reklamne slogane, formulacije koje se upotrebljavaju u društvenim situacijama te izraze koji se upotrebljavaju za organizaciju znanstvenih i stručnih tekstova. Taj je pomak vezan uz pojavu konstrukcijskih pristupa jeziku te razvoj računalnih korpusa. Zbog toga se i fokus novijih, korpusno orijentiranih frazeoloških istraživanja prebacio sa značenja višečlanih leksičkih jedinica na njihove funkcije u diskursu i strukturiranju teksta, pa se govori o frazeologiji znanstvenih tekstova, frazeologiji u pisanju na engleskome kao stranome jeziku itd.

Razlog zbog kojeg nema jedinstvenog i sveobuhvatnog naziva za osnovnu jedinicu frazeologije jest različitost pristupa predmetu proučavanja, a postojeće se definicije zasnivaju na različitim kriterijima – od značenja preko strukture do uporabe. Premda bi se iz tradicionalne terminološke perspektive moglo učiniti da je riječ o svojevrsnom neredu u frazeološkim terminima, analiza koju smo ponudili pokazuje da se terminologija lingvističkih disciplina, baš kao i drugih znanstvenih disciplina, sagledana iz deskriptivne perspektive, gradi na načelu sociokognitivne i sociokulturne ukotvljenosti. U tradicionalnim pristupima terminologiji smatra se da termini opisuju jasno određene koncepte, da koncepti imaju točno određeno mjesto u ontološkoj hijerarhiji, da se termini konceptima pripisuju u odnosu jedan naprama jedan, da se ne mijenjaju u vremenu kao i da je odnos između koncepta i termina sasvim arbitraran (Temmerman 2000: 223–

⁵ Mogući je razlog taj što se ruski naziv *уџуома* i njemački naziv *Idiom* odnose na frazeme čija značenja nije moguće izvesti iz značenja pojedinih sastavnica, dok je u hrvatskome jezikoslovlju *idiom* opći naziv za različite oblike jezika.

228). Iz perspektive novijih terminoloških teorija, kako komunikativnih tako i kognitivnih, terminologija je sličnija načinu funkcioniranja svakodnevnog jezika (Faber i López Rodríguez 2012: 15–24). U sociokognitivnoj teoriji terminologije (npr. Temmerman 1998/1999, Temmerman 2000) to znači da termine valja shvatiti kao idealizirane kognitivne modele koji su ustrojeni prototipno i motivirani. Stoga je u sociokognitivnom pristupu varijacija u leksikalizaciji kategorija (odnosno nazivlju) očekivana zbog različitih shvaćanja kategorija koje se opisuju. Štoviše, u novije vrijeme govori se o kulturno ukotvljenoj terminologiji (v. npr. Temmerman i Van Campenhoudt 2014), koja naglašava da „svaka zajednica dijeli stvarnost na različit način” (Faber i León-Araúz 2014: 141). Različiti pristupi terminologiji u različitim jezikoslovnim tradicijama koje smo prikazali u ovom radu – a s time i različiti termini i koncepti koji su s njima vezani – upravo su primjer kulturno-ukotvljene terminologije.

5. Zaključak

Cilj je ovoga rada bio dati sveobuhvatan pregled frazeološkoga nazivlja na četirima europskim jezicima koji imaju dugu tradiciju istraživanja figurativnog jezika – ruskome, hrvatskome, engleskome i njemačkome. Pokazali smo da odabir i uporaba pojedinih naziva u frazeološkoj literaturi ovisi o nekoliko elemenata. Jedan je od njih jezikoslovna tradicija: ustaljeni nazivi u okvirima europskih tradicija izvedeni su od grčke riječi *φράσις* (npr. *frazem* i *frazeološka jedinica*), dok se u anglo-američkoj tradiciji najčešće upotrebljavaju nazivi tvoreni od riječi *ἰδίωμα* (*idiom* i *idiomatski*). Drugi je važan element teorijski pristup frazeološkome značenju, što dovodi do toga da se isti naziv (na primjer, *idiom* u engleskome) odnosi na različite vrste jedinica. S druge strane, u pojedinim se teorijskim i metodološkim pristupima za istu vrstu višestanih leksičkih jedinica upotrebljavaju različiti nazivi s obzirom na to koji se njihov aspekt proučava – značenje ili struktura. Zbog svega toga u literaturi nalazimo velik broj naziva koji se upotrebljavaju pri definiranju i opisu ustaljenih višestanih leksičkih jedinica, osobito na engleskome jeziku. Također smo pokazali da se u definicijama unutar pojedinih teorijskih okvira katkad navode različita obilježja kao temeljna, što se odražava na vrste jedinica koje su obuhvaćene određenim nazivom. Pritom ni neka temeljna obilježja kao što su čvrsta struktura i mogućnost razumijevanja

značenja cijelog izraza na temelju značenja sastavnica nisu apsolutna, već ih frazeološke jedinice posjeduju u većoj ili manjoj mjeri. S obzirom na to kategorija frazeoloških jedinica ima središnji dio u kojem se nalaze prototipni predstavnici i periferiju (pa se govori o frazemima u užem i širem smislu), odnosno frazeološke jedinice smještaju se na skali – od neprozirnih izraza čvrste strukture do onih neidiomatičnih koji imaju velik broj različitih leksičkih i sintaktičkih oblika. Kao lingvistima – koji često proučavaju i opisuju nazivlje drugih disciplina – ova raznolikost u našem vlastitom području istraživanja samo potvrđuje da je i ono podložno istim zakonitostima. Stoga nam detaljan pregled odnosa naziva i njihovih referenata – kao jedan od temeljnih ciljeva deskriptivne terminologije (i terminografije) – može pomoći pri osvještavanju sličnosti i razlika koje nam možda izmiču kad se „automatski” koristimo nazivom na koji smo navikli.

Literatura:

- BARČOT, BRANKA. 2014. *Divlja životinja kao sastavnica u hrvatskoj, ruskoj i njemačkoj frazeologiji*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 361 str.
- BURGER, HARALD. 2007. *Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Erich Schmidt Verlag. Berlin.
- BURGER, HARALD I DR. 2007. Phraseology: Subject area, terminology and research topics. *Phraseology: An International Handbook of Contemporary Research. Volume 1*. Ur. BURGER, HARALD I DR. Walter de Gruyter. Berlin. 10–19.
- CONRAD, SUSAN; BIBER, DOUGLAS. 2004. The Frequency and Use of Lexical Bundles in Conversation and Academic Prose. *Lexicographica* 20. 56–71.
- COULMAS, FLORIAN. 1979. On the sociolinguistic relevance of routine formulae. *Journal of Pragmatics* 3. 239–266.
- CROFT, WILLIAM; CRUSE, D. ALAN. 2004. *Cognitive Linguistics*. Cambridge University Press. Cambridge.
- CRUSE, D. A. 1986. *Lexical Semantics*. Cambridge University Press. Cambridge.
- DUHME, MICHAEL. 1995. Lauschangriff und Rollkommando – „Einwortphraseologismen” in der Pressesprache am Beispiel des Nachrichtenmagazins FOCUS. *Von der Einwortmetapher zur Satzmetapher*. Ur. Baur, Rupprecht S.; Chlosta, Christoph. Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer. Bochum. 83–93.
- FABER, PAMELA; LEÓN-ARAÚZ, PILAR. 2014. Specialized Knowledge Dynamics: From Cognition to Culture-Bound Terminology. *Dynamics and Terminology: An Interdisciplinary Perspective on Monolingual and Multilingual Culture-Bound Communication*.

- Ur. Temmerman, Rita; Van Campenhoudt, Marc. John Benjamins. Amsterdam – Philadelphia. 135–158.
- FABER, PAMELA; LÓPEZ RODRÍGUEZ, CLARA INÉS. 2012. Terminology and Specialized Language. *A Cognitive Linguistics View of Terminology and Specialized Language*. Ur. Faber, Pamela. Walter de Gruyter. Berlin – Boston. 9–31.
- FILLMORE, CHARLES J.; KAY, PAUL; O'CONNOR, MARY C. 1988. Regularity and idiomatity in grammatical constructions: The case of *let alone*. *Language* 64/III. 501–538.
- FINK-ARSOVSKI, ŽELJKA. 2002. *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. FF Press. Zagreb.
- FLEISCHER, WOLFGANG. 1997. *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Max Niemeyer Verlag. Tübingen.
- FRASER, BRUCE. 1970. Idioms within a transformational grammar. *Foundations of Language* 6. 22–42.
- GIBBS, RAYMOND W., JR. 1990. Psycholinguistic studies on the conceptual bases of idiomatity. *Cognitive Linguistics* 1. 417–451.
- GLÄSER, ROSEMARIE. 1986. *Phraseologie der englischen Sprache*. Max Niemeyer Verlag. Tübingen.
- GLÄSER, ROSEMARIE. 1998. The Stylistic Potential of Phraseological Units. *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications*. Ur. Cowie, Anthony P. Clarendon Press. Oxford. 125–145.
- GRANGER, SYLVIANE; PAQUOT, MAGALI. 2008. Disentangling the phraseological web. *Phraseology: An interdisciplinary perspective*. Ur. Granger, Sylviane; Meunier, Fanny. John Benjamins. Amsterdam – Philadelphia. 27–49.
- KOVAČEVIĆ, BARBARA; RAMADANOVIĆ, ERMINA. 2013. Frazemske polusloženice (od rječnika preko tvorbe do pravopisa i obratno). *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 39/I. 271–291.
- KÖVECSES, ZOLTÁN. 2010. *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford University Press. Oxford.
- KÜHN, PETER. 2007. Phraseologie des Deutschen: Zur Forschungsgeschichte. *Phraseology: An International Handbook of Contemporary Research. Volume 2*. Ur. Burger, Harald i dr. Walter de Gruyter. Berlin. 619–643.
- LAKOFF, GEORGE. 1987. *Women, Fire, and Dangerous Things*. The University of Chicago Press. Chicago – London.
- MAČEK, DORA. 1992–1993. Neka pitanja o definiciji idiomatskih fraza. *Filologija* 20-21. 263–276.
- MAKKAI, ADAM. 1972. *Idiom Structure in English*. Mouton. The Hague – Paris.
- MATEŠIĆ, JOSIP. 1978. O poredbenom frazemu u hrvatskom jeziku. *Filologija* 8. 211–217.

- MEL'ČUK, IGOR. 1995. Phrasemes in Language and Phraseology in Linguistics. *Idioms: Structural and Psychological Perspectives*. Ur. Everaert, Martin i dr. Lawrence Erlbaum Associates. Hillsdale, NJ. 167–233.
- MENAC, ANTICA. 1970–1971. O strukturi frazeologizma. *Jezik* 8/I. 1–4.
- MENAC, ANTICA. 1972. Svoje i posuđeno u frazeologiji. *Strani jezici* 1. 9–18.
- MENAC, ANTICA. 1979. Predgovor. *Rusko hrvatski ili srpski frazeološki rječnik. Prvi dio A–N*. Ur. Korać, Tatjana i dr. Školska knjiga. Zagreb. v–ix.
- MENAC, ANTICA. 1994. Frazeologija u različitim tipovima jednojezičnih hrvatskih rječnika. *Filologija* 22–23. 161–168.
- MITKOV, RUSLAN (ur.) 2017. *Computational and Corpus-Based Phraseology: Second International Conference, Europhras 2017, London, UK, November 13–14, 2017, Proceedings*. Springer. Cham.
- MOČALINA 2011 = Мочалина, Кира Николаевна. 2011. К определению понятия «Идиома» в отечественной и зарубежной лингвистике. *Известия Самарского научного центра Российской академии наук* 13. 2/III. 680–685.
- МОКИЕНКО 1980 = Мокієнко, Валерій Михайлович. 1980. *Славянская фразеология*. Высшая школа. Москва.
- MOON, ROSAMUND. 1998. *Fixed Expressions and Idioms in English: A Corpus-Based Approach*. Clarendon Press. Oxford.
- OMAŽIĆ, MARIJA. 2003. *Modifications of phraseological units in English*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 200 str.
- OŽEGOV 1957 = Ожегов, Сергей Иванович. 1957. О структуре фразеологии (в связи с проектом фразеологического словаря русского языка). *Лексикографический сборник* 2. 31–53.
- PAVIĆ PINTARIĆ, ANITA. 2010. *Frazeološki izrazi za 'malo' / 'slabo' i 'puno' / 'jako' u njemačkom i hrvatskom jeziku*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zadru. Zadar. 307 str.
- SINCLAIR, JOHN. 1991. *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford University Press. Oxford.
- ТАФРА, БРАНКА. 2005. *Od riječi do rječnika*. Školska knjiga. Zagreb.
- TEMMERMAN, RITA. 1998–1999. Why traditional terminology theory impedes a realistic description of categories and terms in the life sciences. *Terminology* 5/I. 77–92.
- TEMMERMAN, RITA. 2000. *Towards New Ways of Terminology Description the Sociocognitive-Approach*. John Benjamins. Amsterdam – Philadelphia.
- TEMMERMAN, RITA; VAN CAMPENHOUDT, MARC (ur.) 2014. *Dynamics and Terminology: An Interdisciplinary Perspective on Monolingual and Multilingual Culture-Bound Communication*. John Benjamins. Amsterdam – Philadelphia.

WRAY, ALISON; PERKINS, MICK. 2000. The functions of formulaic language: an integrated model. *Language and Communication* 20. 1–28.

ŽUKOV 1978 = Жуков, Влас Платонович. 1978. *Семантика фразеологических оборотов*. Просвещение. Москва.

Terminological issues in phraseology

Abstract

The aim of this paper is to give a comprehensive overview of the terms used in phraseological studies in Russian, Croatian, English and German. We outline how terminology is used in these languages with regard to different linguistic traditions, different theoretical and methodological approaches to conventionalized multiword expressions, and the definitions and classifications of units which are considered to be part of phraseology. We demonstrate that the choice and use of specific terms depends on linguistic traditions, theoretical approaches and the language of publication. This leads to the same term being used for different units, as well as units with the same definition being referred to by different terms. This type of variation shows that phraseological terminology is subject to the same principles as terminology in other (non-linguistic) disciplines.

Кljučне rijeчи: nazivlje, frazeologija, jezikoslovne tradicije, teorijski pristupi, definicije, klasifikacije

Keywords: terminology, phraseology, linguistic traditions, theoretical approaches, definitions, classifications

